

МИНИСТЕРСТВО ПРОСВЕЩЕНИЯ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ
Министерство образования Республики Тыва
Администрация муниципального района «Кзылский кожуун»
Муниципальное бюджетное общеобразовательное учреждение
Баян-Колская средняя общеобразовательная школа
имени Долчанмаа Бай-Кара Шожульбеевны

РАССМОТРЕНА
ШУМО начальных классов
Доржу Доржу А. Д.
протокол № 1
от «28» августа 2023 г.

СОГЛАСОВАНА
заместитель директора по УВР
Чанзынмаа Чанзынмаа С. К./
приказ № 47
от «29» августа 2023 г.

Рабочая программа
Внеурочной деятельности «Төрээн дылым»
для обучающихся 4 класса

Составитель: Сандакова Аясмаа Байлаковна
учитель начальных классов.

с. Баян-Кол 2023

Тайылбыр бижик

Ажылчын программа муниципалдыг бюджеттен хамаарылгалыг өөредилге чери Баян-Кол ортумак ниити билиг школазының 2023 чылдың август 28-де 2/3 дугаарлыг дужаал-биле бадылаан эге школага болгаш кол ниити өөредилгеге ФКӨС кирилдезиниң негелдезинге кичээлден дашкаар ажыл-чорудулганы организаастаарының дугайында саавыырның негелдезинге дүүштүр кылган.

Тыва дыл – аныяк бижиктиг дылдарның бирээзи. Тыва дылды башкылаашкынын шынарын бедидиринче башкыларга кол сорулга салдынган.Келир уенин салгакчылырын торээн дылынга ынак,ону унелеп билир кылдыр ооредир, кижизидер.А ону канчаар боттандыраы башкыларнын чогаадыкчы чоруундан,кичээлге янзы буру аргалар, методтарны ажыглаарындан хамааржыр.Кичээлдер уругларга солун,чаа чуулдерни берип, кичээнгейин хаара тудуп турар . Амгы үеде ооң янзы-бүрү талаларын шинчилээр ажылдарны чүгле дыл эртемденнери чорудуп турар эвес, аңаа өөреникчилер шичилел ажылдар дузазы-биле база хире-шаа-биле киржип турар.

Торээн дылым деп программаны тургузарда орус дылдын «Занимательная грамматика», «Занимательный русский язык» деп программаларны ооренип коргеш, анаа даянып тыва дылга ажыглап болгу дег чуулдерге ундезилеп уннер,ужуктер, состер –биле оюн хевирлиг онаалгаларны, мергежилгелерни,айтырыгларны,бодалгаларны,кроссворд, ребустарны тургускаш ажыглаарга оореникчилернин угаап бодаары,состерни шын бижири,бижик демдектерин сагыыры база дыл талазы-биле билии быжыгып ханылаарынга салдарлыг .

Оюн хевирлиг онаалгаларны, мергежилгелерни, айтырыгларны, бодалгаларны, ребустарнын, кроссвордтарны, состер, ужуктер, уннер-биле ажылдарны методика ёзугаар кажан ажыглап болурун мынчаар сумелеп турар:

1. Теманы ооренип дооскаш, уругларнын билиин хынаар сорулга-биле чорудар
- 2.Туннел болгаш катаптаашкын кмчээлдернин онаалгаларынга оюннар дузазы-биле

хынаары

3.Кичээлден дашкаар ажыл-чорудулганы кыска уе тургузунда ажыглаар мергежилгелерни башкы уругларнын хар-назынын аайы –биле дууштур, бодунуу-биле таарыштыр тургузуп алыр

Ол ышкаш Россия Федерациязының школалары амгы үеде федералдыг күрүнениң өөредилге стандарттары ёзугаар ажылдап эгелээн болгаш өөредилге планнарында аңаа тускай шактарны аңгылаан.

Кичээлден дашкаар ажыл-чорудулга, кичээлге бодаарга, өөреникчилерниң эстетиктиг культуразын элээн делгемчидер. Моон алгаш көөрге, өөреникчилерни кичээлден дашкаар ажыл-чорудулгаже хаара тудары – амгы үениң негелдези. Тыва дыл, литературлуг номчулга кичээлдеринге уругларның сонуургалын бедидериниң бир аргазы

– кичээлден дашкаар ажыл-чорудулгаже киирери.

Кичээлден дашкаар ажыл-чорудулга – өөредиглиг болгаш кижизидилгелиг класстан дашкаар чорудар ажылдарның бирээзи. Ооң өөредиглиг ужур-дузасы: өөреникчилерниң кичээлдерге алган билиглерин болгаш чаңчылдарын немээр, делгемчидер база ханыладыр; бердинген темазынга хамаарышкан материалдар чыып, оларны системажыдып, сайгарып, түннел үндүреринге өөредир; словарьлар болгаш өске-даа немелде литература-биле таныжар; кежээлер, мөөрейлер, делгелгелер организаастаар; көргүзүт материалдары белеткээр — бо бүгү өөреникчилерниң бот-идепкейин болгаш сонургалын бедидеринге улуг ужур-дузалыг.

Кичээлден дашкаар ажыл-чорудулганың темазын шилээниниң чугулазы

Дыл — ниитилелде эң-не кол шимчедикчи чепсек. Өөреникчи кижидунуң төрөөн дылының тыптып сайзырап келген төөгүзүн, ооң ниитилелде амгы үеде туружун сайгарып боданып өөренири амгы үениң негелдези. «Тыва дыл» эртемин өөредир шактарның эвээжи- биле уругларга немелде кичээлди шак бо эртемге эрттирери чугула чүүл болуп турар. Ооң-

биле чергелештир уругларның эртемге сонургалын көдүрүп, төрөөн дылынга ынакшылынкүштелдирер.

Кичээлден дашкаар ажыл-чорудулганың сорулгалары

Өөредиглиг:

- өөреникчилерни «Тыва дыл» эртеминге сонургалдыг кылдыр өөредир;
- тыва дылды амыдырал-биле холбап, бүгү талалыг сайзыраңгай, бедик культуралыг, чараш мөзү-шынарлыг, чогаадыкчы арга-шинектиг кижини хевирлээр;
- уругларны бот-тывынгыр, чогаадыкчы ажылдап өөредир.

Сайзырадыр:

- уругларның амыдыралче бот-тускайлаң медеделдиг көрүжүн хевирлеп, чогаадыкчы арга-шинээн сайзырадыр;
- аас болгаш бижимел чугааны делгеренгей, утказынга дүүштүр шын ажыглап, сайгарарын сайзырадыр.

Кижизидилгелиг:

- сагыш-сеткили байлак, мөзү-бүдүжү чаагай, эптиг-чөптүг;
- кижилерге, төрөөн черинге, бойдузунга ынак, хумагалыг;
- хамааты бот-медерели бедик, ада-чурт төөгүзүн үнелеп билир
- номчулгага сонургалдыг, чогаадыкчы езу-биле боданып, бодунуң туружунамыдыралдың кандыг-даа байдалында камгалап билир кижини кижизидер.

Планнаттынган түннелдер (ФКӨС-тун негеледелери-биле): Предметтиг түннелдер (предметные):

- тыва дылдың теориялыг билиглери;
- төрөөн чериниң төөгүзү;
- тыва дылдың тывылганы;

— тыва дылдың адырларыңа янзы-бүрү интеллектуалдыг оюннарның билиглери (лексика, фонетика, грамматика)

Бот-тускайлаң түңнелдер:

- мөзү-шынары бедик, бот-сайзыраңгай чогаадыкчы кылдыр ажылдап өөрөнгени;
- ада-өгбезиниң төөгүзүн, чаагай чаңчылдарын билип чоруур кылдыр хевирлээри;
- тыва чоннуң, күрүнениң төлээзи кылдыр санап, ооң улусчу ужурларын сагып, салгап кижизидери;
- төрөөн чуртунга, ие дылыңа, чонунга хумагалыг, ынак болур;
- бодунуң үзел-бодалын бот-тодарадып, бот-углап, бот-сайзырадып билир;
- чаа билиглер шиңгээдип алырын медреселдii-биле угаап билир;
- патриотчу тура-соруктуг, күш-ажылга ынак, эртем-билигже чүткүлдүг, кадыкамыдыралдыг болур.

Метапредметтиг түңнелдер:

- чүгө өөренириниң сорулгаларын билип, ону янзы-бүрү аргалар-биле чедип алырын билир;
- чидиг айтырыгларны чогаадыкчы арга-биле дилеп тывары;
- кылыр чүүлүн сорулгазының аайы-биле күүседип, планнап, доозуп билир;
- өөрөнгөн чүүлдерин системажыдып билир;
- янзы-бүрү медээ алыр чүүлдерни тып билири (словарьлар, номнар, интернет четкизиндесайтылар, энциклопедиялар, библиотека, картотека, номчулга залы...) кижини бүрүзүнүң бодалын дыңнап, чөпшээрежиң, эдип билири;
- коллективтиг ажылдажылга үезинде кылыр чүүлүн хуваап, демнежиң, юодунуң үлүүнкириң, бот-боттарын хынажып билири;
- тыва дылдың өске эртемнер-биле холбаалыын болгаш ооң ужур-утказын билири;
- тыва дылга хамаарышкан билиглерин билдилик ажыглап, бедик чугаа культуралыг болур.

Программаның утказы

«Төрөөн дылым» деп кичээлден дашкаар ажыл-чорудулгага планнаттынган программа 34 шакка планнаттынган. Программа 1-4 класстын оореникчилеринин назы-харыңа дууштур тургустунган. Неделяда 1 шак. Программа ниитизи-биле уругларның ниити кругозорун, культуразын бедидип, дыл-домаан сайзыратпышаан, колдуунда янзы-бүрү оюннар хевиринге эртер.

Программа 34 шакка кордунген (теориязы – 5 шак, практиктиг кезээ – 28 шак).

№	Програм- маның кезээ	Кичээл- дің те- мазы	Теманың утказы	Өөредилгениң ажыл-чорудулгазы	Ша- гы	Ай, хуну	
						хуну	факт
1.	Катап- таашкын	Тываның ыдыктыг аржаан суглары. Тожу ко- жуун	Домак. Ооң чугула кежигүннери.	Өөреникчилерниң чогаадыкчы интеллектуалдыг шаан, бар курла- вырын, сонуургалын төрээн ды- лынга болгаш улусчу уjurларга даянып тургаш «Домак» деп те- маны бүрүнү-биле билиндирип сайзырадыр.	1		
2.			Домактың ийиги черге кежигүннери. Сөс ка- тыжыышкыннары		1		
3.	Сөзүглел.	Чылдың	Тоожуушкун болгаш	Айтырыглар ёзугаар сөзүглелди	1		

	Катаптаашкын	үелери- «Частың ыры»	чурумал уткалыг сөзүглелдер. Чугаа сайзырадылгазы.	дамчыдары. Тоожушкун уткалыг сөзүглел тургузарын оюн дамчы- штыр чедип алыр.			
4.		«Күзүн»			1		
5.	Катаптаашкын	Хуул- гаазын саннар	Үннер болгаш үжүктөр. Слог. Сөстү көжүрери. Сөстүң фо- нетиктиг сайгарылга- зы.	Иллюстрациялыг тайылбыр дуза- зы-биле үн-үжүктүң ылгавырын, саннар дузазы-биле слог чарып көжүрерин, фонетиктиг сайга- рылганы оюн-биле дамчыштыр ханы билиндирер.	1		
6.					1		
7.		Ажык эвес үн- нерниң онзагайы	Ажык эвес үннерни дакпырлап бижииринге бот ажыл чорудары.	Кымны? чүнү? кымнын? чүнүң? кымга? чүге? кандыг? чүлүг? деп айтырыгларның дузазы-биле сөс отрузунга <i>нн, тт, кк, гг</i> дээн чижектиг ажык эвес үннерни шын бижирин, шын дыңнаарын ханы билиндирип, чогаадыкчы бот ажылдышын күүседирин чедип алыр.	1		
8.		Мээң төрүттүн ген айым	Сөске чымчак демдек (ь) демдеглээри. Чыл- дың айлары.	Орус дылдан үлегерлеп алган, ты- ва дылче очулдуртунмас чымчак демдектиг сөстерни чылдың айла- рынга даянып билиндирер. Үле-	1		

				герлеп алган үннү шын дыңнаарын, шын адаарын, номчуурун, бижиирин чедип алыр.			
9.	Быжыгла ашкын	Сөзүглелди шын дыңнап, сактып бижип өөрениил!	Эдертиг.	1. Коллектив-биле тургускан план ёзугаар эдертигни бижиирин билдирер. 2. Сөзүглелдиң утказын билип алырынга дузалаар айтырыгларны тургузар.	2		
10.							
11.	Катаптаашкын	Хойлуг кижикаас, Инектиг кижитодуг	Төрел сөстөр. Сөстүн тургузуу. Чогаадылга, өскертилге кожумактары. «Хөй уткалыг сөстөр» деп теманы кысказы-биле катаптаары.	Үлегер домакты ажыглап, аңаа даянып «Төрел сөстөр», «Кожумактар» деп темаларны ханы билдирип быжыглаар. Айтырыглар дузазы-биле төрел сөстөрни шын тып билирин база ооң сөс тургузуун шын сайгарарын чедип алыр. Хөй уткалыг сөстөрниң уткаларының ылгалын хайгаараары.	2		
12.							
13.					1		
14.	Домак болгаш сөзүглел. Чогаадыкчы бот ажыл	Тываның байлаа	Грамматиктиг сайгарылгалыг диктант.	Сөзүглелдиң аразында тудуш харылзаалыг домак бүрүзүн шын дыңнап бижиирин чедип алыр. Бердинген грамматиктиг даалганы шын шиңгээдип алырын хынаар.	1		

	кичээли						
15.	Домак болгаш сөзүглел. Кичээл	Тываның эм-обьттары	Нарын сөстөр. Дазылы кызырылган нарын сөстөр дугайында билг.	Домактар бөдүүн болгаш нарын болур. Нарын домак ийи домактан тургустунар, домак бүрүзү кол сөс болгаш сөглөкчилерлиг болур дээрзин билиндирер, олар бот-боттарынга хамаарышпас, дең эргелиг, үн аянны-биле каттыжарын тайылбырлаар.	1		
16.	та-ныжылга		Нарын домак. Чагырышпаан нарын домак.		1		
17.	Домак болгаш сөзүглел. Проект кичээл	Эмнээр, домнаар аржааннарлыг, эртинелиг, эргим Тывам. Кызыл кожуун	Чаңгыс аймак кежигүннерлиг домактар. Чаңгыс аймак кежигүннерниң холбажыр аргалары.	Эвилел чок болгаш <i>а, ынчалза-даа, болгаш, биле</i> деп эвилелдер-биле каттышкан чаңгыс аймак кежигүннерден база санаар үн аяны-биле каттышкан домактарны билиндирип быжыглаар, оларны бижик демдектерин салыр чурумун тускай схемага көргүзүп тайылбырлаар. Кызыл кожууннуң девискээринде турар эмниг аржааннарны билиндирип төлевилел ажылын чогаадып кылырын чедип алыр.	1		
18.	Домак. Та-	Ирей, ка-дай биле	Адалга дугайында ниити билг.	Диалог болгаш дорт чугаалыг домактарны быжыглап, оларга би-	1		

19.	ныжылга кичээл	Алдын кушкаш	Диалог.	жик демдектерин салырын хайгаараары. Тоолга даянып «Диалог» деп теманы ханы билиндирер.	1		
20.	Домак. Хыналда ажыл кичээли	Шугум чазаарда шыгаа, Шуугаар беттинде бодан.	Хыналда диктант. Частырыглар–биле ажыл.	Сөзуглелдин номчулгазын кичээнгейлиг дыңнап бижиирин, дорт чугаалыг болгаш диалог домактарын ылгап шын бижиирин чедип алыр. Ажылда частырыгларны илередип, оларны дүрүмге даянып эдери.	1		
21.	Морфология. Катаптаашкын. Чүве ады	Суг куштары	Чүве ады. Чаңгыстың болгаш хөйнүң санында чүве аттарының падежтерге өскерлири.	«Чүве ады» деп теманы суг куштарынга тургускан кроссвордка даянып ханы катаптап билиндирер, оларның падежтерге өскерлирин быжыглаар. Куштарга кижиге ажыктыын, оларны хумагалыг боорунга болгаш камгалаарынга кыска дыңнадыглар кылырын чедип алыр.	1		
22.			Орус дылдан үлегерлеп алган сөстөрнүң падежтерге өскерлири.		1		

23.	Морфология. Катап-таашкын.	Чалгаа чорба, Кежээ чору.	Демдек адының чүве аттары-биле холбаазы. Демдек аттарының тургузуун сайгарары.	Чүвелерниң ылгавыр демдектерин сөстөрүн өске сөстөрдөн ылгап билирин, чоок болгаш удурланышкак уткалыг демдек аттарын	1		
24.	Демдек ады		Укталган болгаш укталбаан демдек аттары, удурланышкак болгаш чоок уткалыг демдек аттары.	шын тып билирин болгаш укталган, укталбаан демдек аттарын ханы билиндирер. Чогаадыкчы бот ажылды күштелдирер. Демдек ады-биле илереттинген сөглекчилиг домактар-биле ниити таныштырылга (Мээң <u>авам чараш</u> . – Мээң <u>чараш авам ырлаан</u>) чогаадыр болгаш оларның сайгарылганын күүседир.	1		
25 - 26.	Морфология. Катап-таашкын. Ат орну	«Ийи күске»	Бирги, ийиги арынның ат оруннарының падежтерге өскерлири. Ол, олар деп үшкү арынның ат оруннарының падежтерге өскерлири.	Ат орну, ооң утказы, оларның арыннарга болгаш падежтерге өскерлирин ханы быжыглап катаптаар. Ат оруннарын чугаага шын ажыглаарын чедип алыр. Саннар кирген үлегер домактар, тывызыктар, тоолдар тып дыңнадыгны кылыр.	2		

27. 28.	Морфология. Катаптаашкын. Кылыг сөзү	Эмнээр, домнаар аржааннарлыгы, эртинелиг, эргим Тывам. Бай-Тайга кожуун.	Кылыг сөзүнүн үелерге, арыннарга, саннарга өскерлирин быжыглаар. Кылыг сөзүнүн дужал болгаш даар хевирлерин катаптаары.	Өөренип эрткен «Кылыг сөзү» деп теманы долузу-биле быжыглап ханы билиндирер. Бай-Тайга кожуунун девискээринде аржааннар-биле таныжып, аңаа даянып кылыг сөзүнүн арыннарын, саннарын тып билирин чедип алыр. Тып алган кылыг сөстөрүн дужаал, даар хевиринче өскертип бижиirin билиндирер.	2		
29.	Морфология. Кичээл таныжылга	Наречие-ниң онзагайы.	Наречие – ийиги чергениң кежигүнү болур чугаа кезээ..	Наречие – өсерилбес чугаа кезээ дээрзин билиндирер. Наречие-ниң утказы болгаш айтырыглары, ону чугаага шын ажыглаарын билиндирер. Чурукка харылзаалыг чугааны шын тургузуп бижиirin чедип алыр. Домакка оң ролун тодарадып билирин билиндирер.	1		
30. 31.	Морфология. Хыналда ажыл кичээли	Тываның баяш үнүштери. Шын дыңнап, бижип өөренип-	Хыналда диктант. Частырыглар-биле ажыл.	Сөзүглелди кичээнгейлиг шын дыңнап, дүрген темп-биле бижиirin, сөзүглелдиң даалгаларын чедимчелиг күүседирин чедип алыр. Ажылда частырыгларны илередири болгаш оларны дүрүмнерге да-	2		

		ли!		янып эдери.			
32.	Быжыгла ашкын	Шагаа- ның ою- ннары.	Домак. Сөс тургузуун быжыглаары.	Бүдүн чылда өөренип эрткен те- маларын оюн дамчыштыр быжыглаары. Схемалар-биле ажылды күштелдирип быжыглаар. Домакта сөстөрнүң аразында ха- рылзаазын тодарадып билирин ба- за оларның айтырыглар дузазы- биле харылзаазын илергейлээрин чедип алыр.	1		
33.	Катап- таашкын. Хыналда ажыл кичээли	Чодураа катап үнүп кел- ген.	Өөредиглиг эдертиг.	Коллектив-биле тургускан план ёзугаар эдертигни бижиирин би- линдирер. Сөзүглелдин утказын билип алы- рынга дузалаар айтырыгларны тургузар.	1		
34.	Катап- таашкын. Түннел кичээл	Кызылд ын тураскаа лдыг черлери	Чугаа кезектериниң дугайында өөренгенин түңнээри.	Экскурсия үезинде көргөн, билген чүүлүнгө даянып чугаа кезектери- ниң талазы-биле сайгарылгаларны шын кылып билири, ону чугаага шын ажыглап чогаадыг бижири.	1		

